

vetett irányvonalat ismerte félre, hanem a nyolcvanas évek megváltozott világpolitikai erőviszonyait. A *détente*-nak, vagyis a békés egymás mellett élés politikájának kedvező hatványolvas eszmék kifulladását egy erőteljes konzervatív hullám követte, olyan személyiségekkel, mint Reagan, Margaret Thatcher, Helmut Kohl (rőla Peter Hartmann-nál olvashatunk bővebben) vagy II. János Pál pápa (akinek szerepével a hazánkban is ismert John O'Sullivan foglalkozik a kötetben). Mindannyian szokatlan határozottsággal álltak ki az euroatlanti civilizáció alapértékei mellett, ráadásul nem riadtak vissza attól, hogy erkölcsi ítéletet mondjanak a Szovjetunió felett. Reagan szavait a „gonosz birodalmáról” a vasfüggöny nyugati oldalán persze általános értelmiségi fanyalgás fogadta, a világ kevésbé szerencsés felében viszont metsző pontosságú megállapításként hangzottak, s a maguk erőteljességében új reményt jelentettek az elnyomott népek számára.

Mint arra a szerzők közül többen is kitérnek, Reagannek a Szovjetunióval folytatott küzdelme természetesen nem csupán eszmei, hanem gazdasági természetű is volt. Még ha ez talán triviálisan is hangzik, érdemes Horia-Roman Pata-

pievici román eszmetörténezzsel egyetértésben külön hangsúlyozni: nem véletlen, hogy a hidegháború sikeres lezárása olyan vezetők nevéhez kötődik, akik egyértelműen hittek a kapitalizmusban. Míg a nyugati baloldali körök és a szovjetek gyakorlatilag egyetértettek abban, hogy a valódi problémát a kapita-

lizmus jelenti, addig Reagan és Thatcher a megoldást látták benne. Ahogy Patapievici megjegyzi, a Nyugatnak vissza kellett nyernie a kommunizmussal szembeni előbbrevalóságába vetett hitét, s „e morális önbizalom kulcsa a magántulajdonhoz kapcsolódó társadalmi rend-

– azaz a kapitalizmus – magasabb rendűségébe vetett bizalom volt, szemben a tervgazdasághoz kapcsolódó társadalmi renddel [...]. Reagan morális forradalma abban rejlett, hogy a szabad társadalmak »szemében« visszaállította jogaiba a kapitalizmust. E rehabilitáció híján a hidegháborút nem lehetett volna megnyerni.”

A centenáriumi év megemlékezései világszerte jó alkalmat kínáltak Ronald Reagan portréjának pontosabb újrarájzolásához. A konferenciakötet darabjai is ehhez járulnak hozzá, s közép-európai „érintettségünk” okán az is könnyen megbo csátható, ha az előadók némelyiké-

nél a tudományos igényű elemzés visszaemlékezésbe vagy laudációba csap át. A jelen recenziót sem zárhatjuk másként (nem törekedvén az elfogulatlanság látszatára), mint a több szerzőnél is felbukkanó formulával: „Köszönjük, Elnök Úr!”

PÁPAY GYÖRGY

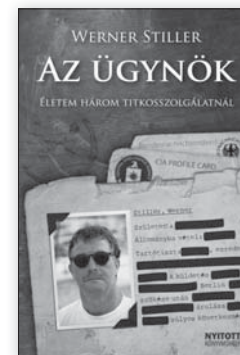
(Szerkesztette Schmidt Mária, XX. Század Intézet, Budapest, 2011, 208 oldal, ármegjelölés nélkül)

WERNER STILLER: *Az ügynök*

Egy Stasi-alkalmazottat az NDK-ban sohasem neveztek ügynöknek. Az efféle rideg, kétes, negatív konnotációval bíró titulus a vasfüggönyön innen kizárólag az imperialisták kémeinek járt. A szocialista besúgót a keleti blokkban a „béke követének” hívták. Akárhogy is, a titkosszolgák hazafias tetteiről mindkét oldalon délibábos szentimentalizmussal számoltak be. A vakmerő, intelligens, de mindenekelőtt elhivatott *charmeur*ök és *femme fatale*-ok kalandjait lelkes propaganda-könyvek és -filmek tárták a *misera plebs* elé.

Werner Stiller, a keletnémet titkosszolgálatról előbb a fal túlsó oldalára, a Szövetségi Hírszerző Szolgálathoz átszökő, aztán a CIA-hez ejtőernyőző kém könyve bevezetőjében személyes visszaemlékezést, nosztalgizáló adomákat ígér. A rendszer(ek)e)t belülről. *Az ügynök* című kötet színes, éles ésszel, iróniával megírt memoár, melynek írói szempontból legnagyobb bravúrja – ami olvasói oldalról közelítve egyszersmind legnagyobb hiánya is –, hogy olyan természetes-séggel, olyan hitelesen és terjengősen anekdotázik, hogy közben fel sem tűnik: a lényeg lemarad valahol.

Noha Stiller előrebocsátja, hogy 1986-ban megjelent, *Im Zentrum der Spionage* című könyvével ellentétben ezúttal nem kell már tekintettel lennie a „régi szempontokra”, szükségtelen a jótékony homály, titkosszolgálati tevékenysége, saját felelőssége ezúttal is titokban marad. Lelkes úttörőként jellemzi magát, aki azért – afféle NDK-s Huckleberry Finnként – a tervgazdálkodás háta mögött csokoládéval, sörrrel, aktképekkel seftel. Talán még hálás is a megszállóknak, hiszen üzletfelei zömmel a szovjet hadsereg állományából kerülnek ki. Meg sem lepődik, hogy egyetemi éve alatt az Állambizton-

sági Minisztérium ajánlattal keresi fel. Együttműködő tevékenységét pedig – amiről a könyvben alig esik szó – első pillanattól fogva a nagyvilágba szóló útlevélként értelmezi.

Az állambiztonsági munka – ahogy később a bank- és befektetési szektor is – az ő számára csupán adrenalintermelő kihívás, pókerjáték. Elsődleges motivációja – hangsúlyozza több ízben – a kalandvágy. Kalandos munkájáról *noiros* lazasággal vall. Italog, nők, ballonkabát és dohányfüst. Sztálinhívó éjszakai pillangók, gyöngyöző homlokú hivatalnokok, öltönyös hazudozók és hideg, gyanakvó útlevélellenőrök elevenednek meg a könyv lapjain. Kiderül, hogy az ellenséggel nem is olyan könnyű kapcsolatba lépni. Olyan kérdések merülnek fel továbbá, hogy vajon a nők alkalmasabbak-e a titkosszolgálati munkára, mint a férfiak, vagy hogy mi a teendő, ha tartó és besúgója között kölcsönös vonzalom alakul ki. Közben pedig olyan kép kerekedik a hiánygazdaság James Bondjáról, amely szerint az amerikai atom sokkal kevésbé érdeklő, mint a svédasztal, a szlovén tengerpart vagy a magyar nők.

A könyvből egy céltudatos, hideg, önző, briliáns elméjű playboyt ismerünk meg, aki se nem példás családapa, se nem NDK-s mintapolgár. De ez nem is különösebben foglalkoztatja. „A félelem a hazaszeretetet is megelőzi” – idézi a kém-

közmondást. Amúgy nem mentegőzik. Igazi kockázatvállaló, aki akkor érzi legjobban magát, ha a penge élén egyensúlyozhat. Élete története az átállás. A magával vitt dokumentumokkal hetven NDK-s kémét buktatott le, ha viszont nem sikerült volna a manőver, az alighanem az életébe kerül.

Izgalmas, ahogy egymás mögé teszi szökésének és árulásának részleteit, aztán, mindezek negatívjaként, bemásolja a nyomában járó Stasi aktáit. Talán még érdekesebb azonban a könyvet úgy olvasni, mint egy bukott rendszer kiszolgálójának/kihasználójának sikeres beilleszkedését a regnáló rezsim társadalmi viszonyaiba. A kötet számos kérdést felvet. Kiderül egyáltalán, ki ez a Werner Stiller? Ügynök? Kém? *Self-made man*? Kortünet? Kibeszéletlen mellébeszélés? Ki-ki döntse el maga.

VASS NORBERT

(Fordította Malyáta Eszter,
Nyitott Könyvműhely, Budapest,
2011, 304 oldal, 3490 Ft)

DRMÁRIÁS BÉLA:
Nem élhetek Milošević nélkül

Őszinte könyv. Vidám könyv. Szomorú könyv. Muzsikáról és muzsikálókrol szól, ám ez a zene nem az

édesbús, mulató, fülbemászó, magyarnótás világot idézi, mint ahogy a cím alapján eszünkbe juthat – anakronisztikus összecsengésben ugyanakkor Milošević diktatúrát idéző nevével. Nem. Itt háborúról van szó: egyrészt a jugoszláviai háborúról, másrészt a zenéről mint háborúról. A zenéről, amely a Tudósoké, s a művészetről, amely harci funkciót tölt be a háború abszurditása és a marginális, underground lét da-daista, világmegváltó hiábavalóság-érzése elleni küzdelem eszközeként. A zene ugyanakkor gyógyító erejű kezelés, bánatok, félelmek, szorongások előli elmenekülés eszköze, és narkotikum, amellyel boldogabbá lehet tenni néhány órát, amelyben talán feloldódik az idegenség, elidegenedtség érzése.

Huszonöt év telt el a könyv megírásáig a jugoszláviai Tudósok zenekar megalakulásától, ezt a két és fél évtizedet ragadja meg naplószerűen a szerző. A zenekar történetével párhuzamosan történelmi korrajzot is kapunk. A mű, minden személyessége ellenére, éppen mert megélt történetet mesél, hiteles. Meggyőzően képes szólni a diktatúráról, arról, hogyan indul be és működik a hazugsággépezet, az elenségképgyártás, hogyan élednek

fel a politikai érzékenységek és indul be egy végtelennek tűnő meccs, a kölcsönös gyanakvás ellenfelek (és vélt ellenfelek) között, hogyan csinál játékszert a hadigépezet az emberekből, s miközben sokan bedőlnek a politikai propagandának, mások szembekerülnek és menekülni próbálnak. Eközben kirajzolódik drMáriás egyszerre jellemző háborúellenessége, hazaszeretete, magyarsága és internacionalizmusa.

A könyvet elkötelezett és elhivatott művészként írja, azzal a mély meggyőződéssel, hogy a művészetnek felszabadító ereje van. Személyes életéből épp annyit kapunk, amennyi ahhoz kell, hogy az elbeszélés hitelességét ne vonjuk kétségbe. Erősebben koncentrálnak a zenekar belső történéseire, koncertjeire, a zenekar „dzsessz-punk” formációjának alakulásának folyamatára, a provokatív és felszabadító, ugyanakkor dadaista, abszurd helyzetek leírására.

Egyéni hangú jellemzéseket kapunk városokról (Catania, Moszkva, Szentpétervár), klubokról, Amerikáról és Oroszországról, Belgrádról, a volt Jugoszlávia országainak viszonyairól, a háború befejezése utáni hangulatról. Belgrádot például úgy jellemzi, mint ahol a háború a

